

UN DESTIN ȘI O OPERĂ ȘTIINȚIFICĂ DE EXCEPȚIE ACADEMICIANUL ANDREI EȘANU LA 75 DE ANI

Născut pe 16 iulie 1948 în Sculeni, rn. Ungheni.

Istoric, domeniile de cercetare: istoria culturii medievale și moderne a Moldovei și a Europei de Sud-Est.

Doctor habilitat în istorie (1992), profesor cercetător (2006), membru corespondent (1992) și membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (2007), membru de onoare al Academiei Române (2011).

O prezență remarcabilă în mediul academic.

Trebuie să recunosc cu toată sinceritatea că a fost o enormă provocare pentru mine să scriu despre academicianul și savantul enciclopedist Andrei Eșanu, luând în considerare articolele omagiale și biobibliografiile îngrijite cu atâta dragoste și prețuire de colegii săi la 50, 65 sau 70 de ani ai ilustrului istoric. Dar aveam o „datorie” nespusă până acum – monografia mănăstirii Căpriana pe atunci proaspăt editată și primită în dar în una dintre vizitele la acest lăcaș sfânt. Lectura acestei cărți m-a făcut să părăsesc zona de „confort tematic” și să pornesc timid pe calea căutării pieselor de metal, inclusiv a orfevrăriei bisericești din Basarabia. Am înșușit definitiv vechea lege a istoricilor – „sau document sau deloc”, decisivă în activitatea unui istoric și nu doar, orice cercetare urmând să fie argumentate temeinic prin documente și material factologic verificat.

Fiu de țăran „din brazda Sculenilor”, după cum a menționat în repetate rânduri, academicianul Andrei Eșanu poartă cu demnitate faima localității de baștină, a casei sale natale și a părinților săi, cărora le cinstește cu pietate memoria. A trecut mai bine de jumătate de veac de când s-a angajat la Institutul de Istorie al AȘM, în 1972, după un an de la absolvirea Facultății de Istorie a Universității de Stat din Chișinău, preocupările sale științifice diversificându-se și amplificându-se în timp. Ele cuprind astăzi un larg spectru de probleme privind istoria culturii și civilizației medievale și moderne din Sud-Estul și Estul Europei; istoria politică și relații internaționale, istoria militară a Țării Moldovei (sec. XIV–XIX); istoria și civilizația urbană medievală și modernă; istoria și cultura ecleziastică și spiritua-

litate; raporturi, influențe și confluente culturale Est-Vest europene din Evul Mediu timpuriu până în epoca contemporană; istoria culturii scrise; carte și tipar în Țările Române; studii genealogice medievale, mari personalități ale culturii române. A participat și coordonat 17 proiecte de cercetare naționale (inclusiv cel instituțional pentru anii 2015–2019 „Univers politic, cultural-spiritual și rural în Țara Moldovei de la medieval la modern (în context european)” și șapte proiecte individuale naționale și internaționale (de editare a monografiilor, organizare a conferințelor științifice, de studiu al documentelor etc.).

Cantemiriana. Anul 2023, declarat *Anul Dimitrie Cantemir* în Republica Moldova și în România cu prilejul celor 350 de ani de la naștere și 300 de ani de la moartea marelui cărturar și umanist Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei, aduce o lumină nouă și asupra contribuției fundamentale a acad. A. Eșanu la valorificarea operei cantemiriene. Vom nominaliza în această ordine de idei lucrările: Andrei Eșanu. *Dimitrie Cantemir. „Descrierea Moldovei”. Manuscrise și ediții* (Chișinău: Știința, 1987); Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, *Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir în cultura europeană, Studiu monografic și anexă facsimilată a manuscrisului în limba latină Historicae Moldaviae. Partes Tres*. [Descrierea Moldovei] de Dimitrie Cantemir din Biblioteca regională „A.M. Gorki” din Odessa (Chișinău: Pontos, 2004); Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, *Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei, Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei* (București, Institutul Cultural Român, 2007); *Dinastia Cantemireștilor*, coord. și coa-

utor Andrei Eșanu (Chișinău: Știința, 2008); *Neamul Cantemireștilor. Bibliografie*, coord. și coautor Andrei Eșanu, alcăt. Andrei Eșanu, Igor Cereteu, Valentina Eșanu, Dinu Poștarencu, Maria Poștarencu (Chișinău: Pontos, 2010); Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, *Moștenirea culturală a Cantemireștilor* (Chișinău: Pontos, 2010), precum și recenta laborioasă publicație a soților Andrei și Valentina Eșanu *Cantemiriana. Noi contribuții* (Chișinău: LEXON PRIM, 2020).

În contextul Anului Dimitrie Cantemir, pe 31 august curent, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău a organizat la Biblioteca Națională a Republicii Moldova o conferința publică care a avut drept generic cuvintele lui Dimitrie Cantemir: „... Ne spunem români, iar limbii noastre nu dăcică, nici moldovenească, ci românească...”. În cadrul conferinței acad. Andrei Eșanu a ținut prelegerea *Dimitrie Cantemir și limba română*, urmând până la finele anului curent să prezinte în Republica Moldova și România mai multe comunicări axate pe tematica cantemiriana.

Spiritualitate și credință. Numele academicianul Andrei Eșanu se asociază nu doar cu erudiția și înaltul profesionalism. Investighează în profunzime istoria instituțiilor ecleziastice ca expresie a unității spirituale, istorice și culturale a poporului român. Vom remarca aici asemenea lucrări ca *Trecut și prezent la mănăstirea Căpriană din Basarabia* (Paris, 1997); *Mănăstirea Căpriană (sec. XV–XX). Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale*, coordonator Andrei Eșanu (Chișinău: Pontos, 2003), elaborată în coautorat cu Valentina Eșanu, Nicolae Fuștei, Valentina Pelin și Ion Negrei; *Mănăstirea Voroneț. Istorie, Cultură. Spiritualitate* (Chișinău: Pontos, 2010), elaborată împreună cu Valentina Eșanu; *Mănăstirea Voroneț. Istorie, cultură, spiritualitate* de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu (Chișinău: Pontos, 2010) și *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, publicat în 2010 de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, fiind descoperit în biblioteca Academiei de Științe din Moldova, intrat în fonduri înainte de 1954, precum și ediția din 2022 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț: Monument de istorie și cultură*, semnată de Andrei Eșanu și Valentina Eșanu (Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”).

Încununează toate aceste studii lucrarea cu caracter multidimensional *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice* (Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, 800 p.), avându-l în calitate de redactor științific pe acad. Andrei Eșanu, care, împreună cu dr. Valentina Eșanu au scris un șir de articole veritabile studii monografice ale acestor lăcașuri sfinte. La Salonul Internațional de Carte, ediția a 22-a, organizat pe 31 august – 3 septembrie 2013 la Chișinău, volumul s-a învrednicit de Marele premiu Coresi.

Trebuie menționat că în Proiectul științific *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*, a fost implicată o echipă din 33 de cercetători științifici, printre care și subsemnata. Îi sunt recunoscătoare acad. Andrei Eșanu pentru faptul că grație acestui proiect de anvergură am putut să pun baza unui capitol important din monografia *Arta metalelor din Basarabia* și teza de dr. hab. în istorie și de dr. hab. în studiul artelor *Evoluția prelucrării artistice a metalelor în Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)* pe care am susținut-o în 2018.

Istoria Chișinăului, care în ultimii ani beneficiază de o atenție specială din partea cercetătorilor, a avut în persoana acad. Andrei Eșanu unul dintre primii autori avizați. În 1998 vede lumina tiparului volumul *Chișinău. File de istorie* (Chișinău: Museum, 215 p.), editat la scurt timp de la împlinirea a 460 de ani de la prima atestare documentară, urmat de o serie de articole despre evoluția multiseculară a târgului de la târg la capitală. Cercetările efectuate de atunci încoace au finalizat cu o lucrare de anvergură, un volum de zile mari, *Chișinăul de altădată. 1436–1812. Studiu monografic, corpus de documente și alte materiale*, apărut în 2021 la Editura „Pruț” din Chișinău, semnat de acad. Andrei Eșanu și dr. Valentina Eșanu. Coordonată de dr. hab. Sergiu Musteață și Alexandru Corduneanu, editată cu susținerea financiară a Primăriei orașului Chișinău, ediția deschide noi perspective de cercetare complexă a Chișinăului, fiind și o provocare pentru istorici, arheologi, antropologi de a studia Chișinăul sub aspect transdisciplinar.

Istoria învățământului, culturii și civilizației medievale românești este de interes fundamental în *Opera Omnia* a acad. Andrei Eșanu. Studiile sale constituie un instrumentar de lucru atât pentru cercetători preocupați de tematica respectivă, cât și pentru cadrele didactice la predarea istoriei și culturii românilor. Titlurile sunt cât se poate de elocvente și exprimă întregul palmares tematic: *Scoala și învățământul în Moldova (XV – început. sec. XVIII)* (Chișinău: Știința, 1983); *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova* (Chișinău, 1991); *Valori și tradiții culturale în Moldova* (Chișinău, 1993); *Din vremuri copleșite de greutate. Schițe din istoria culturii medievale din Moldova* (Chișinău: Universitas, 1991); *Cultura și civilizație medievală românească (Din Evul Mediu timpuriu până în secolul al XVII-lea)* (Chișinău: Arc, 1996); *Contribuții la istoria culturii românești (Moldova medievală)* (București: Fundația Culturală Română, 1997); *Tradiții și valori culturale la Est de Carpați (sec. XV–XX)* (Chișinău, 2007); *Cultură și politică în Sud-Estul Europei (sec. XV–XX)* (Chișinău, 2011); *Univers Cultural în Moldova (sec. XV–XIX), Studii* (Chișinău: AȘM, 2013) ș.a.

Mulți ani la rând, acad. Andrei Eșanu scrie și redactează pentru *Calendarul Național*, publicația Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, articole aniversare despre personalități notorii și cu prilejul unor date memorabile, oferind un valoros instrument de lucru tuturor celor interesați.

Mentor de excepție. Sub conducerea acad. Andrei Eșanu au fost elaborate șapte teze de doctorat. La acestea se alătură cinci teze de doctor habilitat, și anume: Aurelia Racu, *Dezvoltarea învățământului special în Republica Moldova: istorie și perspective* (2006); Gheorghe Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică: de la proiect totalitar la un acord de comunitate a statelor independente (1922–1991)* (2014); Igor Cereteu, *Cartea românească veche în Estul Moldovei (sec. XVI–XIX)* (2018); în același an, sub îndrumarea acad. Andrei Eșanu și dr. hab. Gheorghe Cojocaru, Maria Danilov, *Carte și cenzură în Basarabia (1812–1917)*, Victor Țvirunc, *Probleme controversate din viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir* (2019).

Teze de doctor sub conducerea acad. Andrei Eșanu au susținut: Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina în anii 1775–1861* (1995); Virgiliu Birlădeanu, *Criză de conștiință medievală în Țara Moldovei în a II jum. a sec. al XVII-lea – încep. sec. al XVIII-lea. Studiu de mentalități colective* (2001); Arina Kraijdan *Cultura științifică din Moldova în secolul al XVIII-lea* (2003); Nicolae Fuștei, *Opera mitropolitului Dosoftei în contextul culturii spirituale Sud-Est și Est Europene (a doua jum. a sec. al XVII-lea)* (2003). În 2012, sub conducerea acad. Andrei Eșanu și acad. Valeriu Pasat, Ovidiu Turtureanu susține teza *Societatea RSS Moldovenești de la acalmie la stări de conflict (1953–1991)*, iar dr. Valentina Chirtoacă a realizat în 2018 cercetarea *Etnicii germani din Basarabia: evoluție demografică, social-economică și cultural-spirituală (1814–1917)*.

Managementul cercetării. Acad. A. Eșanu a parcurs toate treptele carierei, de la laborant până la cercetător științific consultant, îndeplinind funcțiile de Director adjunct al Institutului de Istorie (1991–1993) și Director interimar al acestuia (1993–1994), membru al Comisiei de Experți pentru acordarea gradelor științifice și didactice a Comisiei Superioare de Atestare a Republicii Moldova (1993–1994), șef de sector „Istoria Culturii și Științei” (1995–2006), șef de secție „Istoria Universală” (2006–2010). Între 1993 și 2002 a fost președinte al Consiliului științific specializat de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat în științe Istorice de pe lângă Institutul de Istorie al AȘM, este membru al Asociației Istoricilor din Moldova „Alexandru Moșanu”, iar începând cu anul 2000 – membru asociat al Institutului de Genealogie și Heraldică (Academia Ro-

mână, Iași). Revistele științifice din Republica Moldova și din România sunt onorate să-l coopteze în calitate de membru al Colegiului de redacție.

O impresionantă expoziție de carte academică cu genericul „Acad. Andrei Eșanu și dr. Valentina Eșanu. O viață dedicată adevărului istoric”, desfășurată pe 12 iunie 2022 și prilejuită de Ziua Academiei de Științe a Moldovei, a reflectat rodul muncii de câteva decenii a academicianului Andrei Eșanu și dr. în istorie Valentina Eșanu. Expoziția a fost desfășurată în holul AȘM de Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” (Institut), incluzând cărți din biblioteca personală a acad. Andrei Eșanu și dr. Valentina Eșanu.

Aprecierea și recunoașterea activității. Pentru activitatea prodigioasă, i-au fost acordate: Premiul de Stat al Republicii Moldova în 1994 în domeniul științei, tehnicii și producției, pentru volumul *Istoria învățământului și gândirii pedagogice în Moldova* (Chișinău: Lumina, 1991); Premiul de Stat al Republicii Moldova în domeniul științei, tehnicii și producției (2001), pentru ciclul de cinci lucrări *Moștenirea culturală a Țării Moldovei (sec. XIV–XVIII). Probleme de cercetare și re-integrare în circuitul european de valori*; Premiul Academiei de Științe a Moldovei (1991, 1996, 1998, 2004, 2014, 2017, 2022); Premiul AȘM „Savantul Anului” (2010) pentru ciclul de lucrări *Neamul Cantemireștilor, Bibliografie, Moștenirea culturală a Cantemireștilor, Mănăstirea Voroneț, Istorie. Cultură. Spiritualitate*; în 1998, Premiul Academiei Române „Dimitrie Onciul”, pentru volumul *Cultură și civilizație medievală românească. Din Evul Mediu timpuriu până în secolul XVII* (Chișinău: ARC, 1996) și în 2010 – Premiul Academiei Române „Titu Maiorescu”, pentru coordonarea volumului *Dinastia Cantemireștilor. Sec. XVII–XVIII* (Chișinău: Știința, 2008) ș.a. I s-a conferit titlul onorific de „Om Emerit” (2001), Ordinul „Gloria Muncii” (1996), „Ordinul Republicii” (2010), Medalia „Meritul Științific” clasa I-a (2023), titlul de Cetățean de Onoare al Orașului Chișinău (2023).

Andrei Eșanu este mereu conectat la viața Academiei de Științe a Moldovei, a Institutului de Istorie, fiind, împreună cu soția sa Valentina Eșanu o prezență caldă și nobilă la toate evenimentele importante, luând atitudine, venind cu opinii pertinente asupra problemelor ce frământă comunitatea științifică. Anii nu par să-i reducă, ba din contra, îi fortifică avântul și interesul pentru cercetare, iar adevărul științific este unicul criteriu la care se raportează.

Ne raportăm mereu, cercetătorii din generațiile ce-i urmează, la exemplul vieții sale de mare cercetător, umanist și patriot.

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA